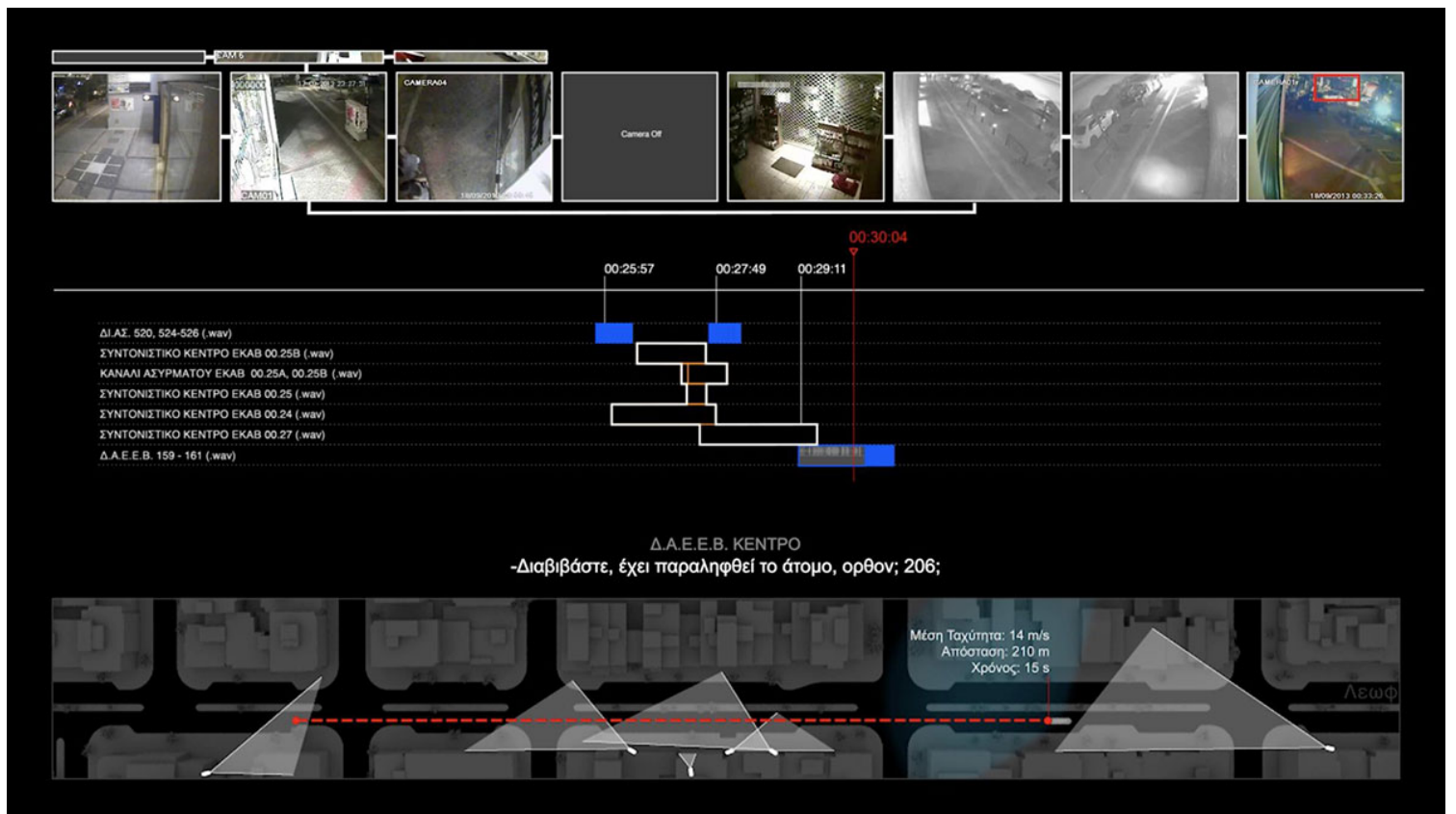

Archetype

Αρχιτέκτονες απέναντι σε μετά-αλήθειες

Πάνος Δραγώνας - 14/10/2018

Εικ.1. Forensic Architecture, The Murder of Pavlos Fyssas. Απόσπασμα video. Πηγή: forensic-architecture.org.

Τη νύχτα της 18ης Σεπτεμβρίου 2013 ο μουσικός και ακτιβιστής Παύλος Φύσσας μαχαιρώνεται θανάσιμα στο Κερατσίνι από μέλη του κόμματος της Χρυσής Αυγής. Η δολοφονία λαμβάνει χώρα στον δημόσιο χώρο. Οι κινήσεις των προσώπων που εμπλέκονται στο γεγονός καταγράφονται από κάμερες ασφαλείας καθώς και από τις συσκευές επικοινωνίας της αστυνομίας και των πρώτων βοηθειών που καταφθάνουν στον τόπο του εγκλήματος. Πολύ πρόσφατα, και ενώ έχουν περάσει τρία χρόνια από την έναρξη της δίκης που βρίσκεται σε εξέλιξη, ανακοινώθηκε ότι η οικογένεια του Παύλου Φύσσα αναζήτησε την υποστήριξη των Forensic Architecture. Τα μέλη του διακεκριμένου ερευνητικού κέντρου, που έχει έδρα στο πανεπιστήμιο Goldsmith του Λονδίνου, προσκόμισαν ήδη στο δικαστήριο νέα στοιχεία για τη διαλεύκανση του εγκλήματος.

Τι ρόλο όμως μπορεί να έχει μια ομάδα "εγκληματολόγων αρχιτεκτόνων" στην εκδίκαση μιας τόσο κρίσιμης πολιτικά υπόθεσης;

Forensic Architecture

@ForensicArchi

Ακολουθείτε

Our investigation into the murder of Pavlos Fyssas is currently being presented to a court near Athens. Lawyers for the neo-Nazi organisation **#GoldenDawn** failed to convince the judge to exclude, after they admitted they had not even read the report to which they were objecting.

Μετάφραση Tweet

2:08 μ.μ. - 10 Σεπ 2018

Εικ.2. Από τον λογαριασμό των Forensic Architecture στο Twitter.

Όπως προκύπτει από τις δηλώσεις των μελών της ερευνητικής ομάδας, οι Forensic Architecture εξέτασαν προσεκτικά όλα τα δεδομένα που καταγράφηκαν στην ευρύτερη περιοχή την ώρα της δολοφονίας και τα συντόνισαν με τρόπο τέτοιο ώστε να τεκμηριωθεί η ακριβής θέση των εμπλεκόμενων προσώπων και η ακριβής αλληλουχία των γεγονότων. Το υλικό που συγκεντρώθηκε περιλαμβάνει το αρχείο από τις κάμερες τεσσάρων καταστημάτων της περιοχής αλλά και μαρτυρίες, καταθέσεις και ηχητικά αρχεία από τις διαβιβάσεις των αστυνομικών της ομάδας ΔΙΑΣ και του ΕΚΑΒ. ¹ Η ορθή ανασύσταση όλων των δεδομένων σε σχέση με τον τόπο και χρόνο καταγραφής τους παρουσιάζει μεγάλες δυσκολίες για διάφορους λόγους. Ένας από αυτούς είναι η αναξιοπιστία των χρονικών ενδείξεων των καμερών ασφαλείας που συνήθως δεν είναι σωστά ρυθμισμένες και μπορεί να οδηγήσουν σε εσφαλμένα συμπεράσματα. Η αξιολόγηση των παραπάνω δεδομένων αποτελεί μέρος της μεθόδου εγκληματολογικής έρευνας που οφείλει να ακολουθήσει ένας οργανωμένος θεσμός όπως η αστυνομία. Οι Forensic Architecture ισχυρίζονται όμως πως ακολουθούν μια αντίστροφη μέθοδο. Όπως δηλώνουν χαρακτηριστικά η Χριστίνα Βαρβία και ο Στέφανος Λεβίδης, δύο νέοι Έλληνες αρχιτέκτονες - μέλη της ερευνητικής ομάδας, " δουλειά μας είναι να ελέγξουμε αυτή τη δουλειά [των θεσμών του κράτους], να την ερευνήσουμε, να τη θέσουμε στην κρίση ενός πολιτικού και κοινωνικού φόρουμ. Μας ενδιαφέρει να αποτελέσει η έρευνά μας αποδεικτικό υλικό στα δικαστήρια, αλλά και στη δημόσια σφαίρα, μέσα από δημοσιεύσεις και δημόσιες εκδηλώσεις." ² Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια το έργο των Forensic Architecture έχει γίνει αντικείμενο συζήτησης σε δικαστικές αίθουσες και κρατικά κοινοβούλια,

αλλά έχει διαδοθεί και μέσα από δημόσιες και διαδικτυακές παρουσιάσεις και εικαστικές εγκαταστάσεις. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι έχουν επιλεγεί μαζί με άλλους τρεις εικαστικούς καλλιτέχνες ως φιναλίστ του εξαιρετικά σημαντικού βραβείου Turner της Μεγάλης Βρετανίας.

Πως όμως είναι δυνατόν μια εγκληματολογική έρευνα, η οποία μάλιστα διεξάγεται από αρχιτέκτονες, να αποτελεί αντικείμενο κορυφαίας διάκρισης εικαστικών τεχνών;

Εικ.3. Forensic Architecture, Rafah: Black Friday. Απόσπασμα video. Πηγή: forensic-architecture.org.

Μια από τις πιο γνωστές μελέτες των Forensic Architecture αφορά τη διερεύνηση των γεγονότων της "Μαύρης Παρασκευής" της 1ης Αυγούστου 2014 στη Ράφα, όταν ο Ισραηλινός στρατός προχώρησε στην πιο αιματηρή επίθεση που έχει καταγραφεί ποτέ κατά των Παλαιστινίων της Γάζας.³ Στη συγκεκριμένη μελέτη οι ερευνητές δεν είχαν τη δυνατότητα να επισκεφθούν τον τόπο των γεγονότων. Η διερεύνηση τους βασίστηκε σε ψηφιακό υλικό, κυρίως σε πολυάριθμες ερασιτεχνικές video καταγραφές του γεγονότος και δορυφορικές φωτογραφίες της περιοχής της επίθεσης που ήταν διαθέσιμες στο Διαδίκτυο και ιδίως στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Για τον συντονισμό των παραπάνω καταγραφών δημιουργήθηκε ένα αναλυτικό τρισδιάστατο μοντέλο του οικισμού το οποίο επέτρεψε τον ακριβή χρονικό προσδιορισμό των πλάνων. Αυτό επιτεύχθηκε μεταξύ άλλων χάρη στη λεπτομερή εξέταση των αρχιτεκτονικών φωτοσκιάσεων και των σχηματισμών των νεφών σκόνης που δημιουργήθηκαν από τις εκρήξεις των βομβών. Στο video που παρουσιάζει τα συμπεράσματα της μελέτης, οι ψηφιακές εικόνες, τα αρχιτεκτονικά μοντέλα, και όλα τα υπόλοιπα οπτικοακουστικά δεδομένα έχουν οργανωθεί με αυστηρό και εξαιρετικά ακριβή τρόπο ακολουθώντας τη λογική ενός λεπτομερούς αρχιτεκτονικού σχεδίου ή ενός σχεδίου αποτύπωσης του χώρου ενός εγκλήματος, όπου η κάθε λεπτομέρεια, το κάθε εκατοστό και το κάθε δευτερόλεπτο έχουν μεγάλη σημασία. Αντίστοιχα, σε μία εικαστική παρουσίαση της παραπάνω έρευνας, βασικό στοιχείο ήταν μια σειρά από τρισδιάστατα εκτυπωμένες μακέτες της περιοχής στην οποία έγινε η επίθεση. Στις μακέτες αυτές είναι χαρακτηριστικός ο τρόπος αναπαράστασης με το ίδιο υλικό, τόσο των χαμηλών κτισμάτων της Ράφα όσο και του σύννεφου που δημιουργείται από την έκρηξη μιας βόμβας. Το νέφος της σκόνης φαίνεται να έχει κεντρικό ρόλο στην έρευνα των Forensic Architecture όπου και παρουσιάζεται με διαφορετικούς τρόπους, αφενός μεν ως το βασικό τεκμήριο για τον συντονισμό των πολυάριθμων video καταγραφών της βομβιστικής επίθεσης, και αφετέρου ως αντικείμενο εικαστικής αναπαράστασης το οποίο ενσωματώνει το εφήμερο γεγονός στον ίδιο τον ιστό του οικισμού.⁴

Το συγκεκριμένο έργο των Forensic Architecture για τη "Μαύρη Παρασκευή" της Ράφα περιλαμβάνει

διαφορετικά στάδια μελέτης. Ξεκινάει από τη δημοσιογραφική έρευνα και τη χαρτογραφική ανάλυση, προχωράει στην ανάλυση διάφορων κτηριολογικών χαρακτηριστικών και τη συγκριτική εξέταση των πλάνων video καταγραφής, και καταλήγει στη δημιουργία αφηγηματικής δομής και την παραγωγή video και εικαστικών αντικειμένων για την αναπαράσταση και επικοινωνία των συμπερασμάτων της έρευνας. Παρά την ετερογένεια των αρχικών ψηφιακών δεδομένων που αντλούνται από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και την πολυπλοκότητα της μεθόδου διερεύνησης, η "Μαύρη Παρασκευή" αποτελεί στο σύνολο της μια εξαιρετικά συνεκτική σχεδιαστική μελέτη η οποία χαρακτηρίζεται από σχολαστικότητα και υψηλό βαθμό ακρίβειας.

Ποια είναι η ιδιαίτερη αισθητική των ψηφιακών εικόνων και δεδομένων που αντιμετωπίζουμε καθημερινά στα δίκτυα και αξιοποιούν στα έργα τους οι Forensic Architecture;

Εικ.4. Forensic Architecture, Μακέτα νέφους βόμβας. © TOKYO PHOTOGRAPHIC ART MUSEUM and OSHIMA Kenichiro. Πηγή: forensic-architecture.org.

Κατά τον James Bridle, οι ψηφιακές εικόνες που πλημμυρίζουν τα σύγχρονα δίκτυα διαμορφώνουν μια "νέα αισθητική" η οποία δεν χαρακτηρίζεται τόσο από την ομορφιά ή την ασχήμια της, όσο από τα στοιχεία εκείνα που αποκρύπτονται κάτω από την επιφάνεια των ίδιων των εικόνων. Ο Bridle αναφέρεται εδώ στην πολυπλοκότητα της τεχνολογίας και των πολιτικών δομών που απαιτούνται για την παράγωγή και διάδοση των εικόνων μέσα από τα δίκτυα, οι οποίες παραμένουν αφανείς και ακατανόητες για την μεγάλη πλειοψηφία των χρηστών τους.⁵ Οι ερευνητικές μελέτες και εικαστικές εγκαταστάσεις των Forensic Architecture αξιοποιούν ένα ετερογενές πλήθος ψηφιακών δεδομένων, όπως δορυφορικές αεροφωτογραφίες, video και εικόνες από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τρισδιάστατα αρχιτεκτονικά μοντέλα, αλλά και κάθε είδους άλλα οπτικοακουστικά τεκμήρια. Πρόκειται για το είδος των ψηφιακών αναπαραστάσεων που χαρακτηρίζουν την αισθητική της εποχής μας. Καθημερινά βρισκόμαστε αντιμέτωποι με χάρτες της Google, ερασιτεχνικά video του YouTube, και τρισδιάστατα μοντέλα που δημιουργούνται ταχύτατα μέσω του SketchUp. Έχουμε εξοικειωθεί μαζί τους και συνήθως δεν τους αφιερώνουμε παρά ελάχιστα δευτερόλεπτα, όσα χρειάζονται για να αντλήσουμε τις ελάχιστες απαιτούμενες πληροφορίες για την εξυπηρέτηση ή ψυχαγωγία μας. Η αδυναμία μας να ερμηνεύσουμε τον τεράστιο αριθμό δεδομένων με τα οποία βρισκόμαστε καθημερινά αντιμέτωποι και να κατανοήσουμε τους μηχανισμούς παραγωγής και διαχείρισης τους, επηρεάζει τον τρόπο αντίληψης της

πραγματικότητας, ενθαρρύνει τη διαμόρφωση αυθαίρετων υποκειμενικών θεωριών, τη διάδοση πλαστών ειδήσεων και εν τέλει την κυριαρχία των "μετά-αληθειών" στη δημόσια σφαίρα.

Ως "μετά-αλήθεια" ορίζεται η συνθήκη εκείνη κατά την οποία "τα αντικειμενικά δεδομένα είναι λιγότερο επιδραστικά στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης από ό,τι η επίκληση στο συναίσθημα και τις προσωπικές πεποιθήσεις".⁶ Όμως τόσο το συναίσθημα όσο και οι πεποιθήσεις είναι εξαιρετικά εύκολο πλέον να καθοδηγηθούν από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προς όφελος συγκεκριμένων συμφερόντων. Οι μετά-αλήθειες της εποχής μας δεν είναι παρά εύληπτες αφηγήσεις οι οποίες δομούνται πάνω σε προσεκτικά επιλεγμένα ψηφιακά δεδομένα με δυνατότητα ταχύτερης διάδοσης. Η ικανότητα αυτών των πλαστών αφηγήσεων να καθοδηγήσει την κοινή γνώμη και να επηρεάσει σημαντικές πολιτικές εξελίξεις έχει αποδειχθεί επανειλημμένα τα τελευταία χρόνια, ορισμένες μάλιστα φορές με δραματικές συνέπειες. Κατά του Bridle απέναντι στα παραπάνω φαινόμενα, απέναντι δηλαδή σε έναν κόσμο ο οποίος έχει πλαστεί από αφανείς υπολογιστικές δομές και αλγορίθμους, ένα από τα χρέη της κριτικής αλλά και της τέχνης είναι να επιστήσει την προσοχή στον κόσμο "όπως πραγματικά είναι".⁷ Μέσα σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να εξεταστεί η "διερευνητική αισθητική" του έργου των Forensic Architecture. Οι μελέτες τους δεν επικεντρώνονται στην εξιστόρηση του ίδιου του εξεταζόμενου γεγονότος, το οποίο μπορεί να επιδεχθεί διαφορετικές ερμηνείες και να συγκροτήσει διαφορετικές αφηγήσεις, αλλά εστιάζουν στις κρίσιμες εκείνες λεπτομέρειες που έχουν αποκρυφτεί από την "επίσημη" εκδοχή παρουσίας του. Με τον τρόπο αυτό στη Γάζα αποκαλύπτεται ότι ο τύπος των βομβών που χρησιμοποιήθηκε από τον Ισραηλινό στρατό ήταν εντελώς ακατάλληλος για χρήση σε οικιστική περιοχή, και για τον λόγο αυτό οδήγησε στον θάνατο πολυάριθμων αμάχων. Ενώ στην υπόθεση Φύσσα εγείρονται σοβαρά ερωτήματα για τη στάση της αστυνομίας κατά την ώρα της δολοφονίας. Πέρα από το κοινωνικό και πολιτικό έργο που προσφέρουν οι Forensic Architecture, η διερευνητική αισθητική των έργων τους αποκαλύπτει την δύναμη της τεχνολογίας που κρύβεται κάτω από την επιφάνεια των κοινότοπων ψηφιακών εικόνων, αλλά και τη δυνατότητα διαχείρισης της από οργανωμένους θεσμούς που έχουν λόγους να αποκρύψουν τα πραγματικά γεγονότα.

Είναι εφικτή η αναζήτηση της δημόσιας αλήθειας σε έναν κόσμο που κυριαρχούν οι μύθοι και οι πλαστές ειδήσεις; Μήπως έχουμε αφήσει οριστικά πίσω μας την εποχή εκείνη κατά την οποία υπήρχε ακόμη η ξεκάθαρη αίσθηση της ειλικρινώς αναμεταδιδόμενης αλήθειας;⁸

Εικ.5. 12 Angry Men. Σκηνοθεσία: Sidney Lumet, 1957. Απόσπασμα φιλμ.

Στην ταινία "12 Angry Men" του 1957⁹ παρακολουθούμε τη συνεδρίαση ενός σώματος ενόρκων. 12 λευκοί άνδρες κρίνουν μια υπόθεση δολοφονίας. Η ετυμηγορία φαίνεται εύκολη καθώς τα στοιχεία του κατηγορητηρίου δείχνουν ατράνταχτα. Σχεδόν όλοι είναι πεπεισμένοι για την ενοχή του νεαρού αδύναμου κατηγορουμένου. Ένας όμως από τους ενόρκους, ο οποίος τυγχάνει να είναι αρχιτέκτων, θα αμφισβητήσει τη βεβαιότητα των υπολοίπων. Μελετώντας την κάτοψη του χώρου του εγκλήματος και οργανώνοντας μια αυτοσχέδια αναπαράσταση του συμβάντος μέσα στην αίθουσα συνεδριάσεων, θα πείσει έναν προς έναν τους υπόλοιπους για την αθωότητα του κατηγορουμένου. Το ίδιο το γεγονός της δολοφονίας φαίνεται να μην έχει μεγάλη σημασία για το φιλμ. Στον θεατή δεν δίνεται καμία εικόνα του εγκλήματος, ενώ ο ίδιος ο κατηγορούμενος δεν εμφανίζεται παρά για ελάχιστα δευτερόλεπτα στην οθόνη. Όλο το έργο εξελίσσεται σε μια κλειστοφοβική αίθουσα δικαστηρίου την οποία γεμίζουν ασφυκτικά οι φυσιογνωμίες των ενόρκων, οι πληθωρικοί χαρακτήρες και κυρίως οι πεποιθήσεις των 12 λευκών ανδρών. Ο χώρος γεμίζει από ένταση καθώς εξελίσσεται η προσπάθεια του ενός ενόρκου να ανατρέψει τα επιχειρήματα των υπολοίπων, και εν τέλει να αποδομήσει τις βεβαιότητες εκείνες που τους οδήγησαν αρχικά να κρίνουν ένοχο τον κατηγορούμενο.

Ο κόσμος σήμερα μοιάζει ολοένα και περισσότερο με την κλειστοφοβική αίθουσα του δικαστηρίου των "12 θυμωμένων ανδρών". Τα συναίσθηματα και οι προσωπικές πεποιθήσεις υπερτερούν των αντικειμενικών γεγονότων. Η τεκμηρίωση της αλήθειας προϋποθέτει την πρόσβαση σε γνώσεις και τεχνολογίες που δεν είναι διαθέσιμες στους πολλούς. Την ίδια στιγμή η άρνηση της πραγματικότητας μέσα από τη διασπορά πλαστών ειδήσεων αποτελεί συνήθη πρακτική των ισχυρών θεσμών. Σε έναν κόσμο που χαρακτηρίζεται από τις πολυάριθμες υποκειμενικές προσεγγίσεις της πραγματικότητας, η ίδια η άρθρωση της αλήθειας συχνά δεν αποτελεί παρά μια ακόμη αφήγηση ανάμεσα σε πολλές. Πιθανώς όχι την πιο ενδιαφέρουσα και συχνά όχι την πιο ευχάριστη. Ο αρχιτέκτων - ένορκος της ταινίας μυθοπλασίας δεν διατυπώνει τη δική του άποψη για το έγκλημα, αλλά αμφισβητεί τις προειλημμένες αποφάσεις των υπολοίπων. Αντίστοιχα η ιδιαίτερη αξία του έργου των Forensic Architecture δεν αφορά τόσο στην αποκατάσταση της αλήθειας όσο στη συστηματική αποδόμηση των μετά-αληθειών που πλημμυρίζουν τον κόσμο γύρω μας. Η αρχιτεκτονική ως επιστήμη και τέχνη του χώρου, με τα ισχυρά και διαρκώς εξελισσόμενα εργαλεία ανάλυσης και αναπαράστασης που διαθέτει, μπορεί να έχει σημαντική συμβολή σε αυτή την κατεύθυνση.

Σημειώσεις

¹ Για τη συνολική έρευνα της δολοφονίας Φύσσα βλ. Forensic Architecture, "The Murder of Pavlos Fyssas", [forensic-architecture.org](https://www.forensic-architecture.org), (18 Σεπτεμβρίου 2018),

<https://www.forensic-architecture.org/case/murder-pavlos-fyssas/>

² Βλ. Αφροδίτη Τζιαντζή, "Η αρχιτεκτονική στον τόπο του εγκλήματος", *Εφημερίδα των Συντακτών* (10 Φεβρουαρίου 2018), <http://www.efsyn.gr/arthro/i-arhitektoniki-ston-topo-toy-egklimatos>

³ Βλ. Forensic Architecture, "Rafah: Black Friday", [forensic-architecture.org](https://www.forensic-architecture.org),

<https://www.forensic-architecture.org/case/rafah-black-friday/>

⁴ Βλ. Forensic Architecture, "Urban-Data Complex", [forensic-architecture.org](https://www.forensic-architecture.org)

<https://www.forensic-architecture.org/exhibition/urban-data-complex/>

⁵ James Bridle, "The New Aesthetics and its Politics", *booktwo.org* (12 Ιουνίου 2013),

<http://booktwo.org/notebook/new-aesthetic-politics/>

⁶ Βλ. "post-truth", *Oxford Dictionaries*, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/post-truth>

⁷ Bridle, ό.π.

⁸ Ο προβληματισμός αυτός αναπτύσσεται σε μια συζήτηση μεταξύ μελών των Forensic Architecture και των Metahaven. Richard Birkett, "The Inhabitant and the Map", *Mousse Magazine* vol.63 (Απρίλιος - Μάιος 2018), <http://moussemagazine.it/metahaven-forensic-architecture-richard-birkett-2018/>

⁹ *12 angry men*. Σκηνοθεσία: Sidney Lumet. Orion-Nova Productions, 1957.

